

ВІДГУК

офіційного опонента, докторки економічних наук, професорки
Лищенко Маргарити Олександрівни на дисертаційну роботу
Коробець Олени Михайлівни на тему: «Організаційно-економічні засади
управління екологічними ризиками підприємства», яку подано до захисту у
спеціалізованій вченій раді Д 55.051.01 у Сумському державному університеті
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за
видами економічної діяльності)

Актуальність теми дослідження та зв'язок з науковими програмами

Підписана 1 вересня 2017 р. Угода про асоціацію між Україною та ЄС приділяє значну увагу питанням економічного та галузевого співробітництва з метою захисту навколишнього природного середовища. Ратифікація даної угоди з однієї сторони стосується підприємств, функціонування яких опосередковано впливає на навколишнє природне середовище, а з іншої – підприємств, що потрапили до списку тих, які на постійній основі зобов'язані моніторити свій вплив на навколишнє природне середовище, навіть, на рівні інвестиційних проєктів відповідно до Додатку ХХХ Угоди про асоціацію. Високий рівень динамічності змін зовнішнього середовища підприємств, посилення впливу стейкхолдерів на виробників продукції, зміна вектору економічного розвитку країни зумовлює посилення впливу фінансових, економічних, інвестиційних, соціальних, екологічних, тощо ризиків наслідком дії яких може бути не лише погіршення фінансово-економічного стану підприємства, а й втрата його конкурентоспроможності. У зв'язку з цим, важливим є питання ідентифікації детермінант зниження ймовірності виникнення регуляторних ризиків з метою формування інформаційної бази для розроблення адекватних управлінських рішень щодо попередження чи послаблення їхньої дії. Таким чином, поглиблення науково-методичних засад управління екологічними ризиками на підприємстві має теоретичне та практичне значення, а обрана тема дисертаційної роботи Коробець Олени Михайлівни є вкрай актуальною та своєчасною.

Дисертаційне дослідження відповідає програмам загальнодержавного значення, зокрема: Резолюції № 70/1 Генеральної Асамблеї ООН

«Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року»; Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019 р.); Основними засадами (Стратегією) державної екологічної політики України на період до 2030 року (Закон України № 2697-VIII від 28.02.2019 р.) тощо.

Наукові результати та висновки дисертації були використані в науково-дослідних роботах, над якими працюють фахівці Сумського державного університету, а саме:

- до звіту за темою «Фундаментальні основи формування екологічно орієнтованих механізмів реалізації соціально-економічного потенціалу в умовах інформаційного суспільства» (№ д/р 0111U002149) увійшли пропозиції щодо основних компонент системи управління екологічними ризиками підприємства;

- до звіту за темою «Фундаментальні засади управління екологічно спрямованою дематеріалізацією соціально-економічних систем» (№ д/р 0112U006839) увійшли пропозиції щодо впливу екологічних ризиків на функціонування підприємств;

- до звіту за темою «Моделювання трансферу екоінновацій в системі «підприємство – регіон – держава»: вплив на економічне зростання та без-пеку України» (№ д/р 0119U100364) увійшли пропозиції щодо вибору типу процесу управління екологічними ризиками на підприємстві;

- до звіту за темою «Фундаментальні основи соціально-економічної мотивації інноваційного розвитку регіону» (№ д/р 0109U007782) увійшли пропозиції щодо результатів оцінювання ефективності системи управління екологічними ризиками підприємств регіону;

- до звіту за темою «Моделювання механізмів мінімізації розривів енергоефективності в контексті Цілей сталого розвитку: комунікативна мережа взаємодії стейкхолдерів» (№ д/р 0120U102002) увійшли пропозиції щодо врахування інтересів стейкхолдерів при визначенні ефективності системи управління екологічними ризиками на підприємстві.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження, їх наукова новизна

Аналіз та опрацювання тексту дисертаційної роботи дозволяє зробити висновок, що основні її положення, отримані висновки та рекомендації достатньо обґрунтовані, опрацьовані в повній відповідності з метою і завданням, предметом і об'єктом дослідження, базуються на загальнонаукових положеннях економічної науки і результатах наукових досліджень, їх

узагальненні, критичному осмисленні наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених із широкого кола економічних проблем, пов'язаних з управлінням екологічними ризиками на підприємстві в контексті забезпечення його конкурентоспроможності.

Об'єкт, предмет та мета роботи логічно пов'язані та достатньо чітко окреслюють напрямки дослідження. Поставлені здобувачем основні завдання вирішенні коректно, базуючись на застосуванні широкого спектру відомих методів наукового пізнання, зокрема: трендовий і бібліометричний аналізи (при визначенні тенденцій розвитку теорії управління екологічними ризиками на підприємстві; логічного узагальнення (при формуванні теоретичних засад управління екологічними ризиками на підприємстві і типологізації підходів до оцінювання ефективності системи управління ними); економіко-математичного моделювання (при оцінюванні ефективності системи управління екологічними ризиками на підприємстві); структурного моделювання (при визначенні впливу ефективності системи управління екологічними ризиками на підприємстві на його прибутковість); аналіз стійкості динамічних систем (при оцінюванні запасу міцності ефективності системи управління екологічними ризиками підприємства).

Наукові результати дисертаційної роботи, які характеризуються науковою новизною, на наш погляд, доцільно згрупувати у три блоки:

Перший блок наукових результатів роботи включає здобутки авторки, які стосуються поглиблення теоретичних засад управління екологічними ризиками на підприємстві. Так, зокрема, в роботі:

- удосконалено науковий підхід дослідження еволюції теорії управління екологічними ризиками (с. 41-56 дисертації). У даному контексті авторкою системно поєднано інструментарій бібліометричного аналізу та Google-аналітики. Це дозволило розвинути концептуальні засади формування системи управління екологічними ризиками на підприємстві.

Другий блок наукових результатів містить здобутки дисертантки щодо розвитку методичного інструментарію оцінювання ефективності системи управління екологічними ризиками підприємства. Так, зокрема, авторкою:

- здійснено структурування підходів до оцінювання ефективності процесу екологічними ризиками на підприємстві (с. 102-103 дисертації). Зазначена типологізація дозволяє виділити базові критерії (параметр та процедура оцінювання), які враховано при визначенні переваг, недоліків та обмежень у застосуванні ймовірнісно-циклічного, суб'єктивно-аналітичного та системно-динамічного підходів.

– розроблено методичний інструментарій до інтегрального оцінювання ефективності системи управління екологічними ризиками на підприємстві (с. 109-120 дисертації), ключовим елементом якого виступає системно-динамічний підхід. Такий підхід комплексно враховує стратегічні та операційні цілі діяльності підприємства, рівень транспарентності його звітності й додержання чинних законодавчих норм у сфері охорони навколишнього природного середовища;

Третій блок наукових результатів дисертаційної роботи містить рекомендації авторки щодо інструментів та методів управління екологічними ризиками на підприємстві, зорієнтованого на підвищення його прибутковості. Так, зокрема, авторкою:

– удосконалено концептуальні засади формування системи управління екологічними ризиками на підприємстві (с. 64-83 дисертації), які враховують її організаційну та функціональну складові, конкретизуючи цілі, функції, завдання й принципи її формування, цільову спрямованість щодо забезпечення підвищення ефективності діяльності підприємства;

– удосконалено науково-методичний підхід до оцінювання інтегрального впливу ефективності системи управління екологічними ризиками підприємства на рівень його прибутковості (с. 142-155 дисертації), основою якого виступає PLS-SEM-моделювання. Це дозволило оцінити вплив ефективності системи управління екологічними ризиками підприємства на рівень його прибутковості з урахуванням інтенсивності впливу стейкхолдерів на екологоорієнтовану діяльність підприємства та його масштабу;

– на основі емпіричних результатів використання інструментарію оцінювання коефіцієнту запасу міцності системи управління екологічними ризиками на підприємстві, що ґрунтується на постулатах теорії невизначеності, враховує граничні значення діапазону змін компонент системи управління екологічними ризиками на підприємстві та критерій Гурвіца, обґрунтовано теоретико-методичні основи вибору типу процесу управління екологічними ризиками на підприємстві (с. 176-181 дисертації).

Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях. Оцінка оформлення дисертації та змісту автореферату

Основні наукові положення та результати дисертаційної роботи опубліковано авторкою у 22 наукових працях загальним обсягом 8,68 друк. арк., з яких особисто авторці належить 6,37 друк. арк., зокрема, розділи в 3 колективних монографіях, 10 статей у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз (у тому числі 1 стаття в

зарубіжному виданні, 1 – у виданні, що індексується базою даних Web of Science), 9 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

У дисертаційній роботі запропоновані положення, що містять елементи наукової новизни належать особисто авторці, сформовані висновки і рекомендації, які виносяться на захист, одержані нею самостійно. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, здобувачкою використано лише ті ідеї та положення, що отримані нею особисто.

Автореферат стисло описує зміст дисертаційної роботи, не містить інформації не наведеної у роботі, оформлено відповідно до діючих вимог, а також висвітлює основні положення, що містять елементи наукової новизни.

Значущість результатів дисертаційного дослідження для науки і практики, рекомендацій щодо їх подальшого використання

Теоретична та практична значущість отриманих результатів полягає в розробленні нових та поглибленні існуючих теоретико-методичних засад функціонування системи управління екологічними ризиками на підприємстві в контексті забезпечення його конкурентоспроможності.

Основні результати дисертаційного дослідження, висновки та рекомендації впроваджені та використовуються:

- щодо формування інструментарію підвищення ефективності системи управління екологічними ризиками підприємств Сумської області – у діяльності Департаменту захисту довкілля та енергетики Сумської обласної державної адміністрації (довідка № 01-20/915 від 22.06.2020 р.);
- щодо оцінювання ефективності системи управління екологічними ризиками підприємства – у діяльність ТОВ «Технохім» (довідка № 348 від 13.04.2020 р.);
- щодо оцінювання впливу ефективності системи управління ЕРП на прибутковість підприємства – у діяльність ТОВ «Турбомаш» (довідка № 61 від 05.04.2020 р.);
- щодо врахування інтересів стейкхолдерів під час формування системи управління ЕРП – у діяльність Сумського обласного регіонального відділення Спілки малих, середніх і приватизованих підприємств України (довідка № 9 від 09.09.2020 р.).

Результати дисертації використані в навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні таких дисциплін: «Ризикологія», «Екологічний маркетинг», «Економіка ресурсозбереження» (акт від 18.06.2020 р.).

У цілому це доводить значущість одержаних наукових результатів в дисертації для використання підприємствами, галузевими асоціаціями й спілками, державними та місцевими органами влади, закладами вищої освіти та перспективність впровадження цих результатів у їх діяльності.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Даючи позитивну оцінку науковим здобуткам авторки та їх практичному значенню, слід вказати на деякі дискусійні положення, що мають місце в дисертаційній роботі:

1. Заслуговує на увагу розроблений авторкою триетапний підхід до виявлення тенденцій в еволюції теорії управління екологічними ризиками з використанням інструментарію бібліометричного аналізу та Google Trends (сторінка 42 дисертації). При цьому вибірку статей для бібліометричного аналізу згенеровано з науково-метричної бази даних Scopus. На нашу думку, робота значно виграла, якщо б дисертанткою було більш детально описано принципи та критерії відбору наукових статей, а також розширено перелік досліджуваних наукометричних баз даних.

2. Авторкою досить ґрунтовно розроблено основні принципи та етапи впровадження системи управління екологічними ризиками на підприємстві (стор. 82 дисертації), одним із яких є скринінг та моніторинг. Звісно, це масштабне завдання для системи управління будь-якого підприємства, що несе в собі відповідні можливості та загрози. Авторці варто було б у запропонованій концептуальній схемі конкретизувати рівні відповідальності та функції структурних підрозділів для проведення своєчасного аналізу відхилень параметрів функціонування підприємства від їх нормативних значень та ймовірності виникнення біфуркаційних точок розвитку підприємства, що провокують появу екологічних ризиків на підприємстві, що посилює б ряд авторських висновків та рекомендацій (стор. 64-83 дисертації; рис. 2 автореферату).

3. На нашу думку, при визначенні основних компонент системи управління екологічними ризиками на підприємстві (с.109-117 дисертації), зокрема, і в ході розроблення концептуальних засад формування системи управління екологічними ризиками, слід звернути увагу, що авторкою не враховано таку важливу складову як ступінь сприйняття корпоративної соціальної відповідальності серед стейкхолдерів підприємства. Вважаємо, що вплив корпоративної соціальної відповідальності на конкурентоспроможність підприємства та його систему управління екологічними ризиками має першочергове значення з-поміж виділених авторкою складових.

4. З метою логічного завершення науково-методичного підходу до інтегрального оцінювання індексу ефективності системи управління екологічними ризиками на підприємстві (с. 109-120 дисертації), актуальності набуває доповнення використаного авторкою методу до визначення меж змін зазначеного індексу та обґрунтування його рівня.

5. Науковий інтерес викликає запропонована авторкою економіко-математична модель, яка враховує рівень інтенсивності впливу стейкхолдерів на екологоорієнтовану діяльність підприємства та його масштаб, для підтвердження гіпотези про позитивний вплив ефективності системи управління екологічними ризиками на рівень прибутковості підприємства (стор. 146-155 дисертації). На наш погляд, варто було б доповнити запропоновану модель відповідними обмеженнями, оскільки економіко-математичні моделі характеризуються не лише умовами, а й обмеженнями (економічними, фінансовими, соціальними, нормативно-правовими та ін.).

6. У дисертації авторкою застосовано словосполучення «конвергента довгострокова перевага», «довгострокове конкурентне зростання» та ін., проте, не наводиться їх змістовна характеристика. Дана проблематика, на нашу думку, потребує більш детального аналізу у контексті вирішення поставлених завдань (стор. 70, 108, 143, 170 дисертації) щодо розвитку теоретико-методичних положень визначення місця екологічного ризику на підприємстві в системі забезпечення його довгострокової конкурентоспроможності.

Однак, висловлені побажання та зауваження не применшують високий науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного здобувачкою дослідження.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України

Дисертаційна робота Коробець Олени Михайлівни на тему «Організаційно-економічні засади управління екологічними ризиками підприємства», подана на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), є закінченою у межах поставлених завдань науковою працею.

Тема і зміст дисертації відповідають паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), а також профілю спеціалізованої вченої ради Д 55.051.01 у Сумському державному університеті. Автореферат за структурою і технічним оформленням повністю відповідає визначеним МОН України вимогам.

Всі положення, які винесено на захист, мають наукову новизну, їх рівень («вперше», «набули подальшого розвитку», «удосконалено») визначено коректно. Глибина дослідження, отримані наукові результати, рівень подання матеріалу, перелік публікацій віддзеркалюють наявність теоретичних, методичних та аналітичних наукових розробок, які є предметом захисту кандидатської дисертації за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Враховуючи зазначене вважаю, що за змістом і оформленням, науковою і практичною значимістю дисертаційна робота на тему «Організаційно-економічні засади управління екологічними ризиками підприємства» в повній мірі відповідає вимогам пунктів п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (у поточній редакції), що висувуються до кандидатської дисертації, а її авторка Коробець Олена Михайлівна заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент,

докторка економічних наук, професорка

завідувачка кафедри маркетингу та логістики,

учений секретар

Сумського національного аграрного університету

М.О.Лишенко

Підпис д.с.н., проф. Лишенко М.О. засвідчую

М.О.Лишенко *В.К. С.С.С.* *С.С.С.С.С.*